

УДК 378

КУЗЬМІНСЬКИЙ Анатолій Іванович,

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
педагогічних наук України,
професор кафедри педагогіки вищої школи і
освітнього менеджменту,
Черкаський національний університет імені Богдана
Хмельницького
e-mail: kafvsh@meta.ua

НАУКОВА ПЕДАГОГІКА У ВИМІРАХ СУЧАСНОСТІ

У статті розкривається роль і значення наукової педагогіки в сучасний період. Наголошується на безпідставному і необгрунтованому зниженні уваги до людинознавчих наук, у тому числі й до наукової педагогіки. Невиправдано принижується й роль і соціальний статус педагогічного працівника. Особлива увага звертається на деструктивний і небезпечний характер радикалістської теорії антипедагогіки, заснованої на філософській базі постмодернізму. Порушуються також питання парадоксальної невідповідності між діяльністю освітньої системи України і станом культури, моральності й дотримання правопорядку громадянами. Звертається увага на необхідність посилення виховних зусиль на орієнтацію молоді на уміле поводження в сучасному глобалізованому світі, на інноваційне світобачення і світосприйняття, на уміння інноваційно діяти.

Ключові слова: наукова педагогіка; виховання; едукативний процес; педагог.

Постановка проблеми. У ході побудови відкритого, громадянського, демократичного, самоорганізованого суспільства зростає роль виховання українця-патріота, який би одночасно почував себе громадянином світу, був відкритим і сприйнятливим до культури інших народів. Для цього необхідно якнайактивніше позбуватися рудиментів вчорашньої прогресистсько-сцієнтистської освітньої парадигми і орієнтуватися на сучасний розвивальний, особистісно-орієнтований, гуманітарно-екзистенційний дискурс.

Мета статті: Розкрити важливість необхідності посилення уваги до розвитку людинознавчих наук, особливо наукової педагогіки. Застерегти педагогічну громадськість щодо деструктивного впливу поглядів прихильників радикалістської теорії антипедагогіки. Підкреслити роль наукової педагогіки в сучасній едукативній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування національної гуманітарної еліти широко висвітлюються в багатьох наукових джерелах, результатах досліджень, матеріалах наукових форумів, конференцій, семінарів. Особливо випукло й виразно звучала ця тема на II Міжнародній науково-практичній конференції 25-26 травня 2016 року на тему «Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників», яка відбулася в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», I Міжнародній науково-практичній конференції «Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього», яка відбулася в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова 30–31 березня 2017 року. Важливість наукової педагогіки розкривається в багатьох наукових працях академіків В.Г. Кременя, Н.Г. Ничкало, В.П. Андрущенко, О.В. Сухомлинської та ін.

Виклад основного матеріалу. Споконвіку ведеться дискусія учених різних галузей щодо пріоритетності наук: природничо-математична чи людинознавча? Що важливіше: досліджувати й удосконалювати знання з біології, фізики, математики, хімії, чи проникати у світ людини, її психології, філософських та ідеологічних проблем, соціології, едукативі власне самої людини.

Практично складається так, що представники людинознавчих наук не піддають сумніву цінність природничих, технічних наук. Само собою зрозуміло, що нормальний розвиток цивілізаційних процесів неможливий без технічних, інженерних, інформатичних, екологічних та інших наук, які рухають технічно-технологічний прогрес. А от частина науковців цих галузей науки не тільки не визнає корисності й необхідності розвитку

філософії, педагогіки, психології, соціології, політології та інших гуманітарно-людинознавчих наук, а інколи й відкрито виступає проти того, щоб в університетських студіях були такі дисципліни як педагогіка, психологія, а в програмах, за якими готують педагогічні кадри, вивчалася методика викладання навчальних дисциплін. Мотивація проста до примітивності – фізика, хімія, біологія це науки, в них є свій предмет дослідження й вивчення, а педагогіка, методика – це псевдонауки. Головне для університетського випускника – досконало знати свій предмет, бути «вузьким» фахівцем, глибоким лише у своїй конкретній галузі. Таких поглядів, на жаль, дотримується й певна частина зарубіжних учених.

У пошуках нових концептуальних засад для педагогіки нового часу окремі вчені навіть пропонують повністю відкинути традиції освіти й виховання, зректися надбань і спадкоємності всього історичного досвіду у цій царині, відмовитися від організованого системного навчання молодих поколінь. Характерним прикладом такого нігілістичного ставлення до наукової педагогіки є заснована на філософській базі постмодернізму радикалістська теорія антипедагогіки. Найбільш активні представники цієї течії Е. Браунмюль, Г. фон Шенебек, М. Манноні та інші. Прихильники цієї концепції піддають нищівній критиці історичні надбання педагогічної теорії й практики, заперечують необхідність виховання й освіти. Освітні установи антипедагогі розглядають як чинники насилля, пригноблення людини, а педагогіку як феномен дресирування й терору. Пропонується взагалі ліквідувати інститут шкільництва, зняти будь-які заборони, у тому числі й сексуальні, зробити вільним продаж наркотиків тощо. Американець П. Гудмен прирівнює школу до концентраційного табору і в'язниці. Молодь, на його думку, має виховувати вулиця: кафе, магазин, парк, підприємство, засоби масової інформації.

Невиправдано принижується роль педагога і в очах окремих представників вітчизняної громадськості. У газеті «2000» від 3 березня 2006 р. у статті «Кібервиховання» Г. Горбачов пише: «Нові інформаційні технології вже в недалекому майбутньому змінять характер навчання й виховання молодого покоління. Педагогіка стане дистанційною. Не виключено, що такий підхід зробить зайвими університети, школи й дитячі садки. Донести до вихованця слово наставника зможе й комп'ютер». Оце і є яскравий приклад педагогічного дилетантства, механістичний підхід до справи навчання й виховання. Як тут не згадати мудрого педагога-вченого К.Д. Ушинського, який писав: « У вихованні все повинно базуватися на особі вихователя, тому що виховна сила виливається тільки з живого джерела людської особистості. Ніякі статuti і програми, ніякий штучний організм закладу, хоч би як хитро він був придуманий, не може замінити особистості в справі виховання».

Зрозуміло, що технічні засоби, інформаційні технології все більше й більше впроваджуватимуться в навчальний процес. Він буде розвиватися в напрямі індивідуалізації й диференціації. Увійдуть у широкий вжиток мультимедіа, прилади типу Google Glass, повсюдно будуть використовуватися хмарні технології, стануть звичними терафлонні комп'ютери. Але ніколи навіть найдосконаліша машина повноцінно не замінить живе слово викладача (*verba magistri*). Навчити, виховати, ввести в соціум («соціалізувати») людину може тільки людина, а роль техніки – допомогти їй у цьому.

Чи не пора задуматися над такою тривожною проблемою, чому в нашій країні освіти все більше й більше (в жодній країні світу немає такої кількості вищих навчальних закладів), а рівень культури, моральності, елементарної совісності все нижче й нижче. Подивімося, що твориться у навколишніх лісах, на берегах водойм, річок та й біля будинків, на вулицях у містах і селах. Згадаймо щоденні повідомлення мас-медіа: вбивство, пограбування, зґвалтування, пияцтво, наркоманія, ігрова залежність. А ми ж домагаємось інтеграції у європейську спільноту.

Очевидно, варто поставити запитання, а чому так? А тому, що ми ніяк не позбудемося рудиментів радянської прогресистсько-сцієнтистської парадигми освіти. Ми ніяк не хочемо рахуватися з тими висновками, до яких розумні люди прийшли ще в минулі століття. Відомий філософ М. Монтень стверджував, що «набита голова, це ще не розумна голова». А щодо дискусії, чи потрібні викладачу фізики знання з методики її викладання, то знову ж таки вищезгаданий мислитель сказав так: «щоб навчити іншого, потрібно більше розуму ніж щоб навчитися самому».

Ще в XIX столітті професор Новоросійського університету Р. Віпер у статті «Спеціальна підготовка вчителя середньої школи чи підняття його положення» (1898 рік) наголошує: «Учитель, озброєний лише університетською наукою, непридатний до педагогічної діяльності через свою непідготовленість до справи. Хоча диплом університету засвідчує, що людина отримала вищу школу знання, його наявність передбачає два шляхи розвитку такого вчителя: або з нього вироблюється автодидакт, або рутинер».

Яскравим прикладом розуміння важливості загальнопедагогічної підготовки фахівця будь-якої спеціальності є обов'язкове вивчення курсу педагогіки практично у всіх вищих навчальних закладах розвинених країн незалежно від профілю. Добре розуміють цю потребу і в багатьох ВНЗ технічного профілю України. Здавалось би, далекий від гуманітаристики Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», але в цьому шановному закладі із славною 130-річною історією працюють кафедри педагогіки і психології, щорічно проводяться міжнародні науково-практичні конференції на тему «Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників». Ректор університету, доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАНУ Є.І. Сокол висловив своє ставлення до ролі людинознавчих наук у підготовці інженерів так: «Сьогодні, виходячи з визначальних проблем національної економіки, особливого значення набуває істотне удосконалення фахової підготовки майбутніх інженерів на підставі кластерного підходу, яка, у свою чергу, потребує їхнього озброєння людинознавчими технологіями, глибокими психолого-педагогічними та управлінськими знаннями, загальною та управлінською культурою, сучасними педагогічними, психологічними та управлінськими технологіями» [1, с. 5–6]. Вищеозначена думка є переконливою відповіддю на необ'єктивну, упереджену критику педагогіки як науки і її дослідників з боку доктора фізико-математичних наук Г.О. Атанова [2].

Що робить людину людиною? Свідома духовна діяльність. А щоб бути успішним у цьому виді діяльності, недостатньо знання свого вузького предмета, яким би глибоким і наповненим не було це знання. Відомий мислитель-гуманіст Д. Ліхачов мудро зауважив, що XXI століття повинно стати «століттям людини», тобто пріоритет матеріального повинен перейти до духовного.

Що сучасна людина повинна дивитися на світ з гуманітарно-екзистенційних позицій, мати широкі можливості об'єктивного, наукового сприйняття світу, людських відносин ще з шкільної лави, розуміли навіть організатори освіти радянських часів. Народний комісар РСФСР з освіти А. Луначарський писав; «Мета школи – підготувати людей до життя. Тому не можна вигадати нічого кращого, ніж увести справжнє життя в стіни школи та зробити школу копією з великої школи життя».

Нині у світі відбуваються стрімкі, з наростаючим, прискоренням зміни. Світ глобалізується, а точніше, глокалізується (тобто, відбуваються одночасно процеси глобалізації й локалізації). З одного боку, відбувається глобалізація – зв'язність і цілісність міжнародної спільноти, має місце тенденція до транснаціональності, полікультурності, кроскультурності. З іншого – йдуть процеси децентралізації, регіоналізації, фрагментації, прояви сепаратизму, відстоювання локальних інтересів, економік, культур, традицій, звичаїв. У цій ситуації ускладнюються завдання освіти людини. Треба навчити молоду людину своєчасно й повноцінно орієнтуватися в сучасному складному й мінливому світі. Перед усіма ланками освіти – дошкільною, секундарною і вищою – постає завдання готувати глобалістську людину, громадянина світу, який би орієнтувався в системах цінностей, володів декількома іноземними мовами і обов'язково англійською, розумів і поважав культури інших народів, їхні цінності, традиції, звичаї.

Одночасно сучасна виховна система повинна враховувати, що в світі залишається конкуренція і громадянин країни має досконало знати і поціновувати локальні цінності й надбання – вітчизняну культуру, історію, мову, своїх видатних достойників, провідників економіки й духу.

Сучасна вихована людина повинна вміти належно поціновувати себе, свою малу й велику батьківщину, бути патріотом свого краю, своєї країни, але й розуміти і з належною повагою ставитися до цінностей інших людей, інших спільнот, інших держав.

В едукативному процесі треба поступово, але системно й наполегливо вчити молодих людей позбавлятися мислительної консервативності, стереотипності, романтизованого сприйняття й надмірного поклоніння минулому. Безумовно, історію свого народу, як і світову історію, необхідно знати й поважати, але не ідеалізувати й не молитися на неї, а робити повчальні висновки з неї. Продуктивним девізом у цій справі може бути постулат: до минулого – з вдячністю, до сучасного – з творчою дією, до майбутнього – з надією і оптимізмом.

Другим важливим моментом, який необхідно враховувати в сучасній виховній практиці – це те, що світ вступає в інноваційний період прогресу. Отже завдання нинішнього педагога – готувати людину, яка вміє інноваційно мислити, інноваційно сприймати світ, інноваційно будувати стосунки і, головне, інноваційно діяти. Сучасна людина має бути економічно і географічно мобільною, досконало володіти інформаційною технікою, користуватися джерелами інформації.

Для того, щоб бути достатньо компетентним у сучасній едукативній справі, педагог має знати історію педагогіки від Сократа до Захаренка Олександра Антоновича, досконало володіти технікою й методикою виховання, глибоко й широко знати вітчизняну й світову педагогіку і своєчасно відстежувати все нове, що з'являється в цій галузі в світі.

Нині недостатньо знати теорію й практику навчання й виховання, побудованих на досягненнях минулого. Враховуючи всезростаюче значення міждисциплінарності в педагогічній сфері, сучасний виховник повинен орієнтуватися і в питаннях допологової педагогіки, і форсайтної, і амерологічної. Він повинен знати особливості педагогічної логістики, кайдзен-освіти, ліносвіти та ін.

Відомий український педагог Олександр Федорович Музиченко (1875–1937) одним із перших запропонував назвати майбутню українську національну школу «будинком радості», а працю вчителя оцінювати «за кількістю щастя», що «розсіює» він у своєму класі. А щоб насправді сучасний педагог розсіював щастя серед учнів, він повинен сповідувати суб'єкт – суб'єктний формат відносин і виступати не в ролі ментора й транслятора знань, а бути партнером, фасилітатором, помічником і радником учня.

У доповіді на загальних зборах Національної Академії педагогічних наук України на тему «Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін», що відбулися 30 жовтня 2014 року, Президент Академії, академік В.Г. Кремень наголосив, що при підготовці педагогічних працівників усіх освітніх галузей необхідна збалансована чотириаспектна підготовка педагогічного працівника як фахівця з предмета викладання, психології особистості, методики навчання, світоглядно-філософської підготовки. Отже, знання з педагогіки, психології, методики викладання, філософії та інших світоглядних і людинознавчих наук для педагога є об'єктивною необхідністю, продиктованою цивілізаційними викликами часу. Педагогіка – вічна наука, бо вічно будуть люди, будуть діти, буде потреба у вихованні, будуть педагоги.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, сучасна молодь потребує відповідних, суголосних вимогам і викликам часу методів і засобів едукатії. Для поліпшення виховної діяльності необхідно підвищувати роль наукової педагогіки і психології у всіх освітніх ланках. Елементи цих наук повинні вивчатися у всіх без винятку з огляду на профіль вищих навчальних закладах.

Ураховуючи наміри України інтегруватися в європейське співтовариство, необхідно розширити спектр наукових досліджень із проблем виховання в українській молоді європейської громадянськості, європейської ідентичності, європейської префігуративної мультикультурності. Потребують подальшої розробки проблеми педагогічної майстерності вихователів дошкільних навчальних закладів, педагогів секундарної освітньої ланки, викладачів вищої школи.

Список використаної літератури

1. Сокол Є.І. Нове педагогічне мислення у вимірах академіка І.А. Зязюна і освітній практиці НТУ «ХП» / Є.І. Сокол // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць. – 2016. – Вип. 45(49). – Ч. 1. – с. 3–16.
2. Атанов Г.А. Возрождение дидактики – залог развития высшей школы. – Донецк : ДООУ, 2003. – 180 с.

3. Высшее образование в России. – 2002. – № 4. – с. 54–67.
4. Нове педагогічне мислення у вимірах академіка І.А. Зязюна і освітній практиці НТУ «ХПІ» // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / за ред. О.Г. Романовського. – Вип. 45 (49) : у 2 – х ч. – 4.1. – Харків : НТУ «ХПІ», 2016. – 392 с.
5. Ушинський К. Д. Твори в шести томах. Т. 1. – Київ : Радянська школа, 1954. – 409 с.

References

1. Sokol, E.I. (2016). New dimensions in pedagogical thinking of academic I.A. Zyazyun and educational practice NTU "KPI". Problems and prospects of forming a national humanitarian-technical elite: a collection of scientific papers, 45 (49), 1, 3–16. (in Ukr.).
2. Atanov, G.A. (2003). Revival of didactics – the key to the development of higher education. – Donetsk: DOU. (in Rus.).
3. Higher education in Russia (2002). 4, 54–67. (in Rus.).
4. New dimensions in pedagogical thinking Academician I.A. Zyazyuna and educational practice NTU "KPI". (2016). Problems and prospects of forming a national humanitarian-technical elite: The collection of scientific works. In O.G. Romanovsky (Ed.). 45(49), 2 parts, 4.1. Kharkov: NTU "KPI". (in Ukr.).
5. Ushinsky, K. (1954). Works in six volumes. Vol. 1. Kyiv: Soviet School, 123. (in Ukr.).

KUZMINSKY Anatoliy,

Corresponding Member of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
Doctor in Pedagogy, Professor, Professor of High School Pedagogy and Educational Management
Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: kafvsh@meta.ua

SCIENTIFIC PEDAGOGY IN DIMENSIONS OF MODERNITY

Abstract. *The article reveals the role and importance of scientific pedagogy in the modern period. Notes on unfounded and unreasonable concentration of attention to human knowledge Sciences, including to scientific pedagogy. Overpriced diminish the role of educational and social status of the employee. Particular attention is drawn to the destructive and dangerous nature radicalism theory non pedagogy, based on the philosophical basis of postmodernism. Violated the issue paradoxical inconsistencies between the activities of Ukraine's education system and the state of culture, morality and respect for the rule of law by citizens. Attention is drawn to the need to strengthen educational efforts focus on youth in the skillful handling in today's globalized world, innovative outlook and outlook on the innovative ability to act.*

Key words: *science education, education, teacher, educational process.*

*Одержано редакцією 10.04.2017
Прийнято до публікації 16.04.2017*